

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Павло Слободянюк

суддя Шевченківського районного суду м. Києва
(м. Київ, Україна)
pavlo12061981@gmail.com

УДК 342.722.1

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ – НОВИЙ ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД

Анотація. Конституцією України закріплено норму, згідно з якою кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, та встановлено, що ці права і свободи захищаються судом. Це положення розкрито у ряді рішень: у Європейській конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (24 листопада 1983 р.) стосовно необхідності відшкодування потерпілому шкоди, що не тільки полегшить, наскільки це можливо, травму і страждання, яких він зазнав, а також припинить соціальний конфлікт, спричинений злочином; у рішеннях Конституційного Суду України (25 листопада 1997 р., 23 травня 2001 р.) щодо удосконалення законодавства стосовно розвитку та розширення судового захисту прав і свобод людини.

Метою статті є аналіз окремих проблем, пов'язаних із забезпеченням прав людини від злочинних посягань у контексті нових доктринальних підходів у межах кримінально-правових відносин.

Звернено увагу на прогалини у конституційному, кримінальному і процесуальному законодавстві України, які регулюють правовідносини судового оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів досудового розслідування і прокуратури з боку громадян, права і свободи яких порушуються злочином. Обґрунтовано, що права потерпілих від злочину осіб повинні максимально можливо захищатися уже на стадії досудового розслідування кримінального провадження, тобто до розгляду судом кримінальної справи по суті та захисту судом прав потерпілого.

Пропонується доктринальне вирішення проблеми поняття потерпілого шляхом визнання його не тільки стороною кримінального провадження, а й суб'єктом кримінально-правових відносин, завдяки чому зміниться погляд на правову природу відносин щодо забезпечення її прав і свобод. Доведено, що людина, яка потерпіла від злочину, перебуває за рамками кримінально-правового відношення "держава-злочинець". Водночас як жертва злочинного посягання людина не залишається взагалі поза межами правовідносин. Кожна людина, яка перебуває на

© Павло Слободянюк, 2018

території України, має правові відносини з державою в тому сенсі, що відповідно до ст. 3 Конституції України держава відповідає перед кожною людиною за свою діяльність та має обов'язок перед людиною утверджувати і забезпечувати її права і свободи.

Кожна людина має право на захист державою її прав і свобод від злочинних посягань на них, а також на відновлення порушеного злочином права або компенсацію завданої правам людини шкоди. Тому особа, що потерпіла від злочину, перебуває з державою у конституційно-правових відносинах, в рамках яких для держави виникають обов'язки щодо забезпечення особі права на захист, відновлення порушених злочинним посяганням прав, компенсацію завданої шкоди. У зв'язку із цим немає потреби змінювати потерпілу від злочину особу в суб'єкта кримінально-правових відносин, які виникають з приводу скоєння злочину між державою та злочинцем, а не з приводу наслідків злочину, які можуть мати місце, а можуть і не виникнути.

Пропонується запровадити презумпцію правоти потерпілого, як протиположну презумпції невинуватості, що не суперечитиме таким засадам судочинства, як “рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом” та “змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості” (ст. 129 Конституції України, статті 10, 22 Кримінального процесуального кодексу України). В умовах сучасного реформування кримінального процесуального законодавства необхідні концептуальні зміни з тим, аби потерпілий від злочину набув статусу фігури номер один у кримінальному провадженні. Врешті, одним із правових наслідків вчинення злочину має стати реальне, повне і швидке відновлення справедливості в інтересах потерпілого, територіальної громади та держави в цілому.

Ключові слова: доктрина; засада; захист; права і свободи; потерпілий; злочин; відшкодування шкоди.

Розвиток України як правової держави зумовлює потребу здійснення правової політики, спрямованої найперше на захист прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань. Ця політика відповідно до Європейської конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 р. ‘вимагає збалансованої уваги до всіх компонентів злочинного діяння’. Як зазначає комітет експертів у пояснювальному коментарі до вказаної Конвенції:

Дослідження з питань потерпілих, проведені в різних країнах в останні десятиліття, виявили взаємодію, яка може існувати між злочинцем і потерпілим під час вчинення злочину. У той же час вони висвітлили питання психологічного і фізичного страждання, яке зазнають потерпілі після злочину, а також труднощів, з якими вони часто стикаються при відстоюванні своїх прав. Такі положення приводять нас до висновку, що однакова увага повинна приділятися потерпілим, і зокрема захистові їх інтересів, та поводженню зі злочинцями і їх соціальній реабілітації. Це вказує на необхідність відшкодування потерпілому, не тільки полегшен-

ня, наскільки це можливо, травм і страждання, яких він зазнав, а також припинення соціального конфлікту, спричиненого злочиним, і полегшення застосування раціональної, ефективної кримінальної політики¹.

Метою дослідження є аналіз окремих проблем, пов'язаних із забезпеченням захисту прав людини від злочинних посягань у контексті нових доктринальних підходів у межах кримінально-правових відносин.

Стаття 55 Конституції України закріпила норму, згідно з якою 'кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань'. Водночас у ч. 1 зазначеної статті встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом².

Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму рішенні від 25 листопада 1997 р. № 6-зп сформулював правову позицію, відповідно до якої удосконалення законодавства в контексті ст. 55 Конституції України має бути однією з найважливіших тенденцій його розвитку і розширення судового захисту прав і свобод людини, враховуючи визначений у ст. 3 Конституції України головний обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини та гарантії судового захисту цих прав і свобод³.

У рішенні від 23 травня 2001 р. (у справі щодо конституційності ст. 248³ ЦПК України) КСУ однозначно вказав, що:

<...> аналіз положень статей 8, 55, 62 Конституції України дає підстави стверджувати, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина <...>. Тому суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушено чи порушуються, або створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, або має місце інше ущемлення прав і свобод. Положення статті 55 Конституції України щодо можливості громадянина звернутись за захистом своїх прав і свобод однаково стосуються можливості судового оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури, оскільки ними можуть порушуватись його права і свободи <...>. Судами не розглядаються скарги громадян у порядку, передбаченому главою 31-А цього Кодексу, на акти і дії суддів, пов'язані із здійсненням правосуддя, оскарження яких встановлюється відповідним процесуальним законодавством України.

¹ О Банчук та інші, *Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство* (Москаленко О М 2015) 43.

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.04.2018).

³ П Євграфов (ред), *Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001* (Юрінком Інтер 2001) 60.

Акти, дії або бездіяльність посадових і службових осіб судів, що належать до сфери управлінської діяльності, можуть бути оскаржені громадянами в судовому порядку...⁴.

З аналізу наведених правових позицій випливає, що законодавець має так удосконалювати закони, котрі приймаються у розвиток положень ст. 55 Конституції України, щоб вони давали змогу зменшувати кількість випадків судового оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури з боку громадян, права і свободи яких порушуються злочином. Тобто права потерпілих від злочину осіб повинні максимально захищатися уже на досудовій стадії кримінального провадження, до розгляду судом кримінальної справи по суті та захисту судом прав потерпілого.

На жаль, конституційне, кримінальне і процесуальне законодавство України не зорієнтоване саме на таку доктрину.

Як зазначає А. Музика, вітчизняне кримінальне законодавство має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України)). Отже, кримінальне право виконує найперше охоронну функцію. Окремі його норми спрямовані на виконання регулятивної функції (норми про звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, про судимість тощо) або є заохочувальними (зокрема, норми про необхідну оборону). Для кримінального права притаманні також запобіжна та виховна функції. Як правило, саме на зазначених функціях кримінального права наголошується насамперед в юридичній літературі.

На думку автора, необхідно:

<...> визнати за кримінальним правом ще й *компенсаційну* функцію (проблема якої досліджується у цивільно-правовій доктрині. – П. С.), без якої соціальна зумовленість кримінально-правового регулювання втрачає свій сенс. Особливо це проявляється тоді, коли охоронна і запобіжна функції “не спрацювали”. Це може стосуватися, зокрема, таких випадків: шкода заподіяна не суб’єктом злочину; злочин не розкрито; постановлено неправосудний вирок; засуджений не виконує вироку суду. Окрім того, потерпілий може відмовитися від компенсації завданої йому шкоди⁵.

⁴ М Чаюн та інші, *Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997-2003)* (Атіка 2003) 189-190.

⁵ А Музика, ‘Модель концептуального оновлення статусу потерпілого від злочину’ в *II Львівський форум кримінальної юстиції “Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку”*: Міжнародна науково-практична конференція (Ваїте 2016) 139-140.

За словами А. Музики, ‘зміст наведеної норми, якою розпочинається КК України, однозначно свідчить про те, що правове забезпечення охорони інтересів людини, причому *правослухняної людини*, є першочерговим завданням цього Кодексу’. Однак подальший перегляд змушує стверджувати протилежне, ‘причому, песимістичний настрій надто посилюється під час гортання сторінок Кримінального процесуального кодексу України’. Хоча так само, як і в КК України, у ньому домінує передусім такий акцент: ‘Завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень... (ч. 1 ст. 2 КПК України)’.

У зв’язку з цим автор наводить такі слова М. Коржанського: ‘Наш Кримінальний кодекс – це батьківська турбота про злочинця’, тоді як потерпілий – “попелюшка” кримінального правосуддя (О. Бойко). Він звертає увагу, що насамперед Основний Закон України формує відповідне ставлення. Так, у ньому чимало уваги приділено правам затриманих і заарештованих (ст. 29), невинуватих і обвинувачених (статті 62, 63), підозрюваних, підсудних і засуджених (ст. 63). У цьому ж аспекті серед засад судочинства передбачено “забезпечення доведеності вини” і “забезпечення обвинуваченому права на захист” (ст. 129). Коли йдеться про право на правову допомогу, то держава піклується передусім саме про зазначених осіб, яким ‘у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно’ (ст. 59). Натомість слово “потерпілий” (чи “постраждалий”, “жертва”) в Основному Законі України навіть не згадується.

Проте базовими для вітчизняного законодавця мають бути положення ст. 3 Конституції України про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність і що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави. На жаль, вважає А. Музика, законодавець ‘ще не виправдовує очікувань суспільства’, і наводить такий приклад, ‘що ілюструє нехтування парламентом Конституції України’. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про застосування амністії в Україні” та інших законодавчих актів України” від 2 червня 2011 р. (набув чинності 1 січня 2012 р.) передбачав, що амністія не може бути застосована, зокрема, до осіб, які не відшкодували завдані ними збитки або не усунули заподіяну злочинною шкоду. Пізніше, за наявності цієї справедливої умови, на підставі вето колишнього президента аналогічна новела з надуманих мотивів зазнала відторгнення в Законі України “Про амністію у 2011 році” та була вилучена із Закону України “Про застосування амністії в Україні”⁶.

⁶ Музика (н 5) 140-1.

На думку цього автора, КК України адресований будь-якій людині, яка мешкає на території нашої держави. Це означає, що:

<...> до складу учасників кримінальних правовідносин належать не лише держава і правопорушник (злочинець), а, щонайменше, потерпілий від злочину (у кримінально-правовому сенсі) та юридична особа (у статусі потерпілого за КПК України), якщо такі фігурують у кримінальному провадженні⁷.

Однак, як зазначає А. Музика, сьогодні:

<...> потерпілий від злочину, відповідно до теоретичних положень кримінального права, перебуває за межами кримінально-правових відносин. З якого ж тоді дива вони виникають у випадках, коли від злочину безпосередньо чи опосередковано потерпає конкретна людина? Адже, наприклад, усім добре відома ситуація, за якої потенційний підозрюваний ніколи не набере статусу обвинуваченого і засудженого, якщо у справі про вбивство відсутній труп потерпілого. У свою чергу, цей факт свідчатиме про відсутність події злочину і відповідно – підстави виникнення кримінально-правових відносин.

Отже, необхідно докорінно переглянути науковий погляд на кримінально-правові відносини, згідно з яким останні виникають та існують між суб'єктом злочину і державою в особі уповноважених на те державних органів: дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду, органів системи виконання кримінальних покарань та їх службових осіб⁸.

На нашу думку, важко не погодитися з А. Музикою в тому, що в контексті захисту прав людини, потерпілої від злочину, існує нагальна потреба *докорінно* переглянути відзначений ним науковий погляд на кримінально-правові відносини. Водночас ми не цілком поділяємо підхід шановного автора до такого перегляду.

Насамперед, про заперечення тези “потерпілий від злочину, відповідно до теоретичних положень кримінального права, перебуває за межами кримінально-правових відносин”. З приводу ситуації, за якої підозрюваний ніколи не набере статусу обвинуваченого і засудженого, якщо у справі про вбивство відсутній труп потерпілого, варто сказати, що відсутність трупа не є фактом, що свідчить про відсутність події злочину і підстави виникнення кримінально-правових відносин. Можна уявити ситуацію, коли є декілька свідків убивства, які наводять неспростовні докази факту злочину, однак злочинці знищили або сховали труп. Тобто факт злочину реально мав місце і підтверджується доказами. Можливо,

⁷ Музика (н 5) 140-1.

⁸ Там само 141.

що цих доказів замало для засудження убивці. Щодо підстави виникнення кримінально-правових відносин у цій ситуації, то вони виникають не з “участі” в них убитої людини, труп якої не знайдено, або участі особи, підозрюваної у злочині, а з факту наявності певних відомостей про злочин, на підставі яких йде кримінальне провадження у справі, тобто реалізуються кримінально-процесуальні відносини з приводу матеріальних кримінально-правових відносин.

За словами А. Музики, КК України –

це договір між державою та її громадянами про: а) соціальне порозуміння щодо цінності цього Кодексу та б) правові наслідки для учасників конфлікту у разі вчинення суспільно небезпечного діяння. Тому це не домовленість між державою і винятково правопорушником (злочинцем). Кримінально-правові відносини, що виникають у зв’язку із вчиненням злочином (суспільно небезпечним діянням), фактично не обмежені лише двома учасниками – державою і злочинцем⁹.

Тому автор вважає продуктивним і таким, що ґрунтується на Конституції та положеннях КК України, визнання доктриною наявності у складі кримінально-правових відносин фігури потерпілого від злочину. У зв’язку з цим автор уточнює визначення поняття сторони кримінального провадження у КПК України, включаючи до сторони обвинувачення також потерпілого, його представника та законного представника¹⁰.

На нашу думку, запропоноване доктринальне вирішення проблеми потерпілого шляхом визнання його суб’єктом кримінально-правових відносин справді докорінно змінить погляд на природу цих відносин, але при цьому призведе до плутанини й відповідної мішанини понять. На це вказує і пропозиція автора щодо уточнення поняття сторони кримінального провадження. Адже в такому разі потерпілий перетворюється на обвинувача. А як бути тоді з виокремленням справ приватного обвинувачення?

Ми згодні з тим, що людина, яка потерпіла від злочину, перебуває за рамками кримінально-правового відношення “держава-злочинець”. Водночас як жертва злочинного посягання людина не залишається взагалі поза межами правовідносин. Кожна людина, яка перебуває на території України, має *правові відносини* з державою в тому сенсі, що відповідно до ст. 3 Конституції України держава відповідає перед кожною людиною за свою діяльність та має *обов’язок* перед людиною утверджувати і забезпечувати її права і свободи.

⁹ Музика (н 5) 141.

¹⁰ Там само 141-2.

Це означає, що кожна людина має *право* на захист державою її прав і свобод від будь-яких порушень, а особливо – від злочинних посягань на них, а також на відновлення порушеного злочином права або компенсацію завданої правам людини шкоди.

Отже, ми вважаємо, що потерпіла від злочину людина перебуває з державою у *конституційно-правових* відносинах, в рамках яких для держави виникає обов'язок стосовно зазначеного права людини на захист та відновлення порушених злочинним посяганням прав і компенсацію завданої їм шкоди. У такому разі немає потреби змінювати потерпілу від злочину людину в суб'єкта кримінально-правових відносин, які виникають з приводу скоєння злочину між державою та злочинцем, а не з приводу наслідків злочину, які можуть мати місце, а можуть і не виникнути.

У цьому якраз і є специфіка кримінального права, на відміну від інших галузей права, чії правовідносини воно охороняє від злочинних посягань (цивільні, трудові, сімейні, адміністративні та інші правовідносини).

У такому сенсі наведені вище конституційно-правові відносини держави і людини мають характер *загальних* відносин, в рамках яких загальний обов'язок держави стосовно забезпечення прав людини перетворюється на певний обов'язок забезпечувати права людини-власника, людини-працівника, людини-військового, виборця, учня, просто громадянина у конкретних галузевих правовідносинах.

Як зазначає О. Скрипнюк:

<...> можна погодитися із сучасними вітчизняними правознавцями, що конституційно-правові відносини не завжди є результатом цілеспрямованої вольової діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин. У певних випадках причиною або наслідком виникнення, зміни або припинення конституційно-правових відносин, що об'єктивізуються у юридичному факті, є об'єктивні явища, які не залежать від волі суб'єктів, але їх настання передбачає певні юридичні стани учасників конституційних правовідносин. Ці, передбачені конституційним законодавством України об'єктивні явища – стихійні лиха (повінь, посуха, пожежа тощо), техногенні аварії та катастрофи, епідемії, епізоотії, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення, масові порушення правопорядку тощо – виникають і припиняються незалежно від волі учасників конституційно-правових відносин <...>. При цьому відповідні правові стани чи режими, як правило, мають своїм наслідком зміну правосуб'єктності учасників конституційно-правових відносин¹¹.

¹¹ О Скрипнюк, *Конституційне право України* (Ін Юре 2010) 122-3.

Із зазначених вище конституційно-правових відносин у разі вчинення злочину і виникнення у зв'язку з цим кримінально-правового відношення виникає конституційний обов'язок держави в особі відповідних органів як суб'єктів кримінально-процесуальних відносин залучити в ці відносини як потерпілого конкретну людину, права якої порушено цим злочинним посяганням на них.

Таке доктринальне вирішення проблеми потерпілого, з одного боку, не ламає традиційний погляд на природу кримінального права і кримінально-правових відносин, а з другого боку, суттєво змінює погляд на розуміння статусу людини, потерпілої від злочину. Йдеться не про статус "попелюшки" у кримінально-правовому відношенні, де основна роль відводиться злочинцю і державі; йдеться про статус *суб'єкта прав людини* у головному – конституційно-правовому – відношенні "людина-держави". Тільки в такому розумінні положення ст. 3 Конституції України з декларативних набувають значення нормативних приписів, що "працюють" на інтереси людини.

Висновки. З огляду на це зовсім не виглядає дивною пропозиція запровадити *презумпцію правоти потерпілого*, як противагу презумпції невинуватості. На думку А. Музики, це цілком відповідає таким засадам судочинства, як "рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом" та "змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості" (ст. 129 Конституції України). Життя, зазначає автор, давно вимагає концептуальних змін у законодавстві з тим, аби потерпілий від злочину набув статусу фігури номер один у кримінальному провадженні. Одним із правових наслідків вчинення злочину має стати реальне, повне і швидке відновлення справедливості в інтересах потерпілого, територіальної громади, держави¹².

На нашу думку, спрямування правової політики держави на істотне посилення компенсаційної функції кримінального права, на розвиток інститутів, які забезпечують оперативне, реальне і повне відновлення прав, порушених злочинними посяганнями, прискорить формування правової держави в Україні та сприятиме значному зниженню рівня злочинності.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 29.04.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

2. Banchuk O ta inshi, *Vidshkoduvannia poterpilym vid nasylnytskykh zlochyniv: yevropeiski standarty I zarubizhne zakonodavstvo [Compensation to victims of violent crime: European standards and foreign law]* (Moskalenko O M 2015) (in Ukrainian).
3. Chaiun M ta inshi, *Pravovi pozytsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v rishenniakh i vysnovkakh (1997-2003) [Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine in Judgments and Conclusions (1997-2003)]* (Atika 2003) (in Ukrainian).
4. Skrypniuk O, *Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine]* (In Yure 2010) (in Ukrainian).

Edited books

5. Yevhrafov P (red), *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Rishennia. Vysnovky. 1997-2001 [The Constitutional Court of Ukraine: Judgment. Conclusions. 1997-2001]* (Iurinkom Inter 2001) (in Ukrainian).

Conference papers

6. Muzyka A, 'Model kontseptualnoho onovlennia statusu poterpiloho vid zlochyngu' ['The Model for Conceptual Update of the Status of the Victim of a Crime'] v *II Lvivskyi forum kryminalnoi yustytzii "Pravova reforma u sferi kryminalnoi yustytzii: kliuchovi parametry ta prohnoz podalshoho rozvytku": Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [the Second Lviv Forum of Criminal Justice "Legal Reform in the Criminal Justice Domain: Key Parameters and Forecast of Further Development": International Scientific and Practical Conference]* (Vaite 2016) (in Ukrainian).

Pavlo Slobodianiuk

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AGAINST CRIMINAL ENCROACHMENTS – A NEW DOCTRINAL APPROACH

ABSTRACT. The Constitution of Ukraine enshrines the rule prescribing that everyone has the right to protect his or her rights and freedoms against violations and illegal encroachments by any means other than prohibited by law, and establishes that these rights and freedoms are protected by the court. This provision is expanded in a number of decisions: in the European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes (November 24, 1983) concerning the need to compensate the victim for damage thus not only alleviating, as far as possible, the injury and suffering to which he/she was subjected but also eliminating the social conflict caused by the crime; in the judgments of the Constitutional Court of Ukraine (November 25, 1997, May 23, 2001)

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 5 • 196-206

on the improvement of legislation with a view to developing and expanding the judicial protection of human rights and freedoms.

The purpose of the article is to analyze certain issues which relate to securing of human rights against criminal encroachments in the context of new doctrinal approaches within the framework of relations under criminal law.

The author highlights the gaps in the Ukrainian constitutional, criminal and procedural legislation regulating the legal relations which arise in case of a court appeal against acts, actions or omissions of officials of pre-trial investigation bodies and public prosecution bodies by citizens whose rights and freedoms are violated by a crime. It is proved that the rights of victims of crimes should be protected to the largest possible extent as soon as at the pre-trial investigation stage of criminal proceedings, i.e. before the court tries a criminal case on the merits and defends the victim's rights.

The article proposes a doctrinal solution to such an issue as the concept of the victim by recognizing the victim not only as a party to criminal proceedings, but also as a subject of relations under criminal law, thereby changing the view on the legal nature of relations which stem from ensuring the victim's rights and freedoms. It is proven that a person who suffered from a crime stands beyond the framework of criminal law relations "the State – the offender". At the same time, as a victim of a criminal encroachment, this person does not remain outside of legal relations altogether. Every person staying in the territory of Ukraine has legal relations with the State in the sense that according to article 3 of the Constitution of Ukraine the State is responsible to each individual for its activities and has a duty before each individual to affirm and ensure his/her rights and freedoms.

Every person has the right to protection by the State of his or her rights and freedoms against criminal encroachments, and also to reinstatement of the right breached by a crime or to compensation for the damage caused to human rights. Therefore, a person affected by a crime and the State are in the relations under constitutional law, and within their framework the State has the obligations to ensure that this person has the right to protection, and to reinstate the rights breached by a criminal encroachment and compensate for damage. In this regard, there is no need to change the status of the victim of a crime into the subject of relations under criminal law arising between the State and the offender in connection with the crime committed and not in connection with the consequences of the crime which may or may not occur.

It is proposed to introduce a presumption that a victim is always right as a counterbalance to the benefit of doubt principle, and this will not contradict such principles of legal proceedings as "equality of all participants of the trial before the law and the court" and "adversarial nature of the parties and freedom to provide their evidence to the court and to prove their credibility" (article 129 of the Constitution of Ukraine, articles 10, 22 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). In the context of the current reform of the criminal procedural legislation, conceptual changes are needed to ensure that the victim of a crime may acquire the status of the number one figure in criminal proceedings. Finally, one of the legal consequences of a crime should be real, complete and prompt restoration of justice in the interests of the victim, the territorial community and the State on the whole.

KEYWORDS: doctrine; foundation; protection; rights and freedoms; victim; crime; compensation for damage.